

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 20 – 1/2013.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_13/koski.pdf]

KIRJA-ARVIO

KIRJALLISUUDENTUTKIMUSTA HAARUKKAPALONA

KURIKKA, KAISA, LÖYTTY, OLLI, MELKAS, KUKKU, PARENTE-ČAPKOVÁ, VIOLA (toim.) 2012: *Kertomuksen luonto*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 300 sivua.

Kaarina Koski

Kertomuksen luonto on kokoelma tutkimuspainotteisia esseitä kirjallisuudentutkimuksen ajankohtaisista näkökulmista ja tutkimuskysymyksistä. Kirjoittajat ovat saaneet vapaat kädet analyttisen, pohdiskelevan ja muistelevan tyylin jatkuoilla, ja osa teksteistä on runoja. Yhteistä niille on yhteys kotimaisen kirjallisuuden professorin Lea Rojolan tuotantoon. Tässä suhteessa *Kertomuksen luonto* on tyyppillinen juhlakirja, johon kirjoittamisen pääasiallinen motivaatio on ollut kollegan ja opettajan muistaminen.

Juhlakirja on ongelmallinen genre, jonka sudenkuopat lajin kukin yksittäinen edustaja pyrkii ratkaisemaan omalla tavallaan. *Kertomuksen luonnon* valttina on se, että tekstit ovat – jos metafora sallitaan – kuin leivoksia. Kirjoittajat ovat valinneet älyllisesti kiinnostavia mutta taiten rajattuja kysymyksiä, joita on pystytty käsittelemään keskimäärin seitsemässä sivussa. Koska tekstien lyhyys sallii nauttia kerralla useita peräkkäin – kuin leivoksia keskieuropalaisessa kahvilassa – ne herättävät lukijassa oivalluksen hetkiä sekä itsessään että vuoropuhelussa toistensa kanssa.

MERKITYKSEN LUKEMINEN TEKSTIIN

Kertomuksen luonto on jaettu väliin teemoihin, joista ensimmäinen on ”Detaljien lumo”. Kirjoittajat tarkastelevat yksityiskohtia, jotka nousevat luetun teoksen koko tulkinnan avainsymboleiksi. Sellaisia voivat olla vaikkapa puolison kuolemaa ja surua symboloivat villasukat Volter Kilven *Saaristolaisarjassa* taikka Thomas Mannin romaanissaan kuvaamat Thomas Buddenbrookin huonot hampaat, jotka enteilevät terveyden romahtamista ja lopulta suvun perikatoa.

Detaljit vievät niin sadan vuoden takaisten kuin nykyaikaistenkin yhteiskunnallisten kysymysten äärelle. Tekstissään ”Kenelle nautinto kuuluu?” Kati Launis jäljittää nautintoaineiden paljastamia valtahierarkioita ja etenee kahvista ja viinasta riisipuuron äärelle. Toive saada jouluna riisipuuroa kääntyy Teuvo Pakkalan *Vaaralla*-romaanissa (1891) kielletyksi haaveeksi laitakaupungin työlle. Puuro tekee näkyviksi luokkahierarkiat: toisille riisipuuro on itsestäänselvyys, toisille jo sen haluaminen on synti. Jussi Ojajärvi puolestaan tarkastelee nykypäivän ongelmia ja työn metaforia Mikko Rimmisen tuotannossa. Hän lukee Rimmisen teoksista kontrastin vieraantuneen eli vain palkan vuoksi tehdyn sekä sellaisen työn välillä, jota tehdään tulosten ja mielihyvän vuoksi. Rimmisen *Pussikaljaromaanin* (2004) päähenkilöt ovat omasta päätöksestään työelämän ulkopuolella, mutta työ tulkitaan silti poissaolevana yhdeksi koko teoksen tärkeimmistä teemoista. Työelämää symboloi noppapeli. Peliä valmistellaan ja suunnitellaan pitkin romaanin kuvaamaa päivää, mutta itse toimeen ei lopultakaan päästä. Noppapelin eri lajeja luonnehditaan työelämän tapaan: jatsia voi pelata hovin vuoksi tai sitten ”natsijatsina”, jossa on vain ”sairaasti haastetta”. Myöntäessään ylitulkinnan mahdollisuuden Ojajärvi muistuttaa samalla pelin hengestä: vaikka tulkinnan on oltava perusteltu, se kuitenkin on tulkinta, vain yksi tapa lukea merkityksiä Rimmisen teksteihin.

KALEIDOSKOOPPI JA UDELLEENTULKINTA

Kertomuksen luonnon äärellä kaunokirjallisuudesta ja sen tutkimuksesta paljastuu runsaasti yhtymäkohtia folkloreen ja folkloristiikkaan. Kirjalliset teokset eivät paino-asuun päädyttyäänkään ole pysyviä monumentteja, vaan jatkuvien uudelleentulkintojen ja adaptaatioiden kohteita. Representaatioiden, tulkintojen ja uudelleentulkintojen verkostoissa viittaukset ja aiheet siirtyvät diskurssista ja mediumista toiseen. Myös luova tulkinta ja tieteellinen analyysi voivat sulautua toisiinsa. Artikkelissaan ”Oral Literature” Robert Kellogg vertasi aikoinaan kansankertojaa kaunokirjallisuuden lukijaan, joka tulkitsee jo ennestään olemassa ollutta tekstiä (Kellogg 1973, 58). Niin folkloren kuin kirjallisuudenkin äärellä tulkitsijan rooleja on monenlaisia, ja usein niihin liittyy valtaa ja eri yleisö kuin lähtöteoksella. Tämä tuntuma vahvistuu Juhani Niemen pyöräyttämän leivoksen äärellä. Kuorrutuksessa lukee provosoivasti ”Jäähvyäiset kritiikille?” ja sisus ruotii kriitikkoutta ja kriitikon rooleja asiantuntijana, taiteilijana, yhteiskunnallisena vaikuttajana ja vallankäyttäjänä. Kriittikko voi esittää käsittelemästään teoksesta uutta luovan tulkinnan, asiantuntijoille suunnatun analyysin tai laajalle yleisölle tehdyn suosi-

tuksen. Niemi muistuttaa, että kriitikot ovat halutessaan käyttäneet kohdetekstiä myös välineenä omien ideologisten tai henkilökohtaisten päämääriensä ajamiseen. Niin tekee myös kansankertoja, halutessaan.

Kansanomaisen mielikuvien prosessiluonnetta on toisinaan havainnollistettu kaleidoskooppisuuden metaforalla: kaleidoskooppia käännettäessä sen sisältämät palaset asettuvat uudeksi kuvioksi, joka ei ole palautettavissa entiseen kuvioon. Vastaavasti kulttuuriset mielikuvat järjestyvät kussakin kontekstissa omanlaisikseen, eikä niille voida osoittaa perus- tai lähtömuotoa. (Esim. Pyysiäinen 2001,15; Knuutila 1992, 11). Kirjallisuuden alueella kaikki toteutuneet kuvat on periaatteessa dokumentoitu paperille. Vai onko? Intertekstuaaliset viittaukset ulottuvat kirjallisen ulkopuolelle. Lisäksi verkostossa on joskus aukkoja: käsikirjoituksia, joita ei koskaan julkaistu tai viimeistelty mutta joihin pohjautuu uusia esityksiä. Kaisa Kurikan ja Jukka Sihvosen tekstissä tarkastellaan Pauli Kohelaisen julkaisematonta novellikäsikirjoitusta, jonka taustana on Rauni Mollbergin toteutumattoman televisiosarjan käsikirjoitus Maiju Lassilan *Liika viisaasta*. Arkistojen kätöksä yhden filmikelan fragmenttina säilynyt tv-adaptaatio ja edelleen sen idean tallentanut novellisaatio sisältävät kumpikin omaperäisiä elementtejä, jotka jatkoivat elämäänsä tekijöittensä myöhemmissä teoksissa.

Viittaukset ja tulkinnat siirtyvät myös kirjallisuudesta folkloren kentälle. Väinö Linnan teoksia tarkasteleva Yrjö Varpio pysähtyy romaaneista irrotettujen, yleistiedoksi muotoutuneiden aiheiden äärelle ja huomauttaa, että niitä otetaan yhteiseen käyttöön myös kirjailijan tekstistä poikkeavassa muodossa. Esimerkkinä hän mainitsee *Täällä Pohjantähden alla* -teoksen Janne Kivivuoren. Hahmosta puhutaan toisinaan suomalaisen poliitikon prototyypinä, jolloin henkilökuvaa muokataan puhujan tarkoituksiperiä vastaavaksi. Ihanteeseen sopimaton aines – Kivivuoren kokema tyhjyys uran päätteeksi – jätetään pois. Mutta saako kirjallisuuden hahmoja käyttää näin? Varpion kanta on, että tutkijan on korjattava väärintulkinnat!

METODOLOGIAA JA ETIIKKA

Metodologian ja etiikan kysymykset ylittävät tieteenalojen rajat, mutta eivät aina ongelmitta. Marianne Liljeströmin kirjoitus paneutuu yleisempiin tieteen tekemisen kysymyksiin pohtiessaan teorioiden matkustamista. Esimerkkinä vanhan teorian uudesta tulemisesta uudelleen artikuloituna ja uudessa kontekstissa hän käsittelee materialismia, josta tulevaisuuteen suuntaava tulkinta hylkää marxilaisen nostalgian. Kun teoriat tulkitaan uudelleen uusiin konteksteihin, aika- ja paikkasidonnainen kontekstualisointi vertautuu kääntämiseen. Lähtö- ja kohdekielen käsitteistöjen erilaisuudesta seuraa aina merkitysten muuttumisen ja väärinymmärryksen mahdollisuus, johon auttaa vain lähtötekstin kulttuuritaustan ymmärtäminen. Samoin teorioita ”käännettäessä” monitieteisyyden vaaliminen on keskeisimpiä ratkaisuja ylijärjestyksen kommunikation onnistumiseksi.

Kääntämisiongelmaa ei ole, kun näkökulmat ovat valmiiksi yhtenevät. Kulttuurista representaatiota koskevat eettiset kysymykset ovat yllättävän samankaltaisia kirjallisuuden ja kulttuurien tutkimuksessa. Päivi Lappalainen käsittelee tekstissään romani-identiteettiä

kaunokirjallisuudessa. Mitä ajatella, kun romani kuvaa kulttuuriaan sisältäpäin ja vahvistaa tekstillään valtaväestön negatiivisia stereotyyppioita? Tiedeyhteisön arvot heijastuvat siihen, mitä tutkija voi sanoa ja ajatella. Yrjö Varpio huomauttaa, että esimerkiksi älykkyyttä ja sukupuolierojen kohdalla on korrekta ja toivottavaa aina havaita erot kulttuurisiksi.

Riitta Jyttilä liittyy etiikan myös kertojan ja kerrottujen ääneen, joita hän pohtii erityisesti Eira Stenbergin ja Leena Krohnin teosten kautta. Jyttilä tarkastelee yksilöllisen ja kollektiivisen äänen kysymystä, kertojan äänen sulauttamista muihin ääniin sekä mahdollisuutta yksilöllisen äänen varastamiseen toiselta. Kaunokirjallisuudessa toisen ymmärtäminen taiteen keinoin voidaan rinnastaa kulttuuriseen representaatioon, jossa siinäkin toisen, kuvattavan, olemassaolo tulisi ymmärtää samanlaiseksi kuin oma. Leena Krohnin kaltaiset kirjailijat pohtivat taiteen keinoin samoja kysymyksiä, joita tutkijat lähestyvät tieteen kielellä.

OMIA SUOSIKKEJA

Kirjoituksen luonto tarjoaa aiheittensa ja teoreettisten lähtökohtiensa puolesta vaihtelevan kokoelman, joiden joukosta jokainen löytäne suosikkinsa omien kiinnostustensa pohjalta. Kokoelmassa ovat edustettuna muun muassa eläintutkimus, queer-näkökulma ja runous. Omiin suosikkeihini kokoelmassa kuuluvat Olli Löytyn ”Kertomuksen ihme”, joka soveltaa lähilukua Jouluevankeliumiin, sekä Jasmine Westerlundin teksti, joka lähestyy Sinikka Kallio-Visapään romaania *Kolme vuorokautta* (1948) *Tuhannen ja yhden yön* kautta ja päättyy elämän ja kuoleman vietteihin.

Kokonaisuudessaan tekstikokoelmasta on sekä hupia että hyötyä. Pääasiassa sitä kannattaa lukea huvikseen, mutta kuten tuoreita näkökulmia sisältävistä tutkimusteksteistä yleensäkin, sieltä nousee myös folkloristille välillä odotetusti, välillä aivan yllättäen näkökulmia ja viittauksia, joihin täytyy palata tutkijan ottein.

KIRJALLISUUS

KELLOGG, ROBERT 1973: Oral Literature. – *New Literary History* 5.

KNUUTTILA, SEPPO 1992: *Kansanhuumorin mieli*. Helsinki: SKS.

PYYSIÄINEN, ILKKA 2001: *Harvat ja valitut. Kirjoituksia ihmismielestä ja uskonnosta*. Helsinki: Yliopistopaino.

Filosofian tohtori Kaarina Koski toimii määräaikaisena folkloristiikan yliopistopettajana Turun yliopistossa.